

osmanlı'dan günümüze eğitimde yapılan değişiklikler

ADİL ŞEN

Dr., Araştırmacı-Öğretmen

İnsanoğlu varoluşun anlamını kavrama ve varlığını devam ettirme adına, merak, tecessüs, düşünme, bilgilenme, öğrenme ve öğretme gibi tecrübeleri yaşamaktan kendini alıkoyamamıştır. Günümüze kadar varlığını korumuş tüm insan toplulukları, milletler bu yoldan geçerek bugüne gelmişlerdir.

Başlangıcından günümüze kadar Müslüman topluluk ve milletler de eğitim-öğretim faaliyetlerinden geri durmamışlardır. Müslümanlara her an taze ruh bahşeden Kur'an-ı Kerim "Oku." mesajı ile başlarken, 670 defa ilme teşvik ederek, 275 kere "düşünmüyor musunuz?" diye soru yönelterek, 200 defa "düşünmeyi" emrederek ve 12 kez de "dolaşarak ibret almayı tavsiye ederek yönlendirme ve teşvik etme noktasında merkezî bir rol oynamıştır. Kur'an'ın ilk mübelliği Hz. Peygamber de hayatı boyunca eğitim-öğretim faaliyetlerinin içinde

olmuş, "Ben öğretmen olarak gönderildim." sözüyle risaletini özetlemiştir.

Tarihi seyir içerisinde miladî 7. asırdan 17. asra kadar İslam dünyası her sahada gelişme ve yükselme hamlesi içinde olmuştur. Ancak siyasî ve sosyal istikrarın zirveye ulaştığı Osmanlı hakimiyeti zamanında Dünya siyasetini tek başına yönlendirebilmenin verdiği rahatlıkla Osmanlı uleması bütün meselelerin halledilmiş olduğu zannı içinde, tekrara ve fikrî durgunluğa düşmüşlerdir.

Her devrin birbirine benzeşen ve ayrışan noktaları olmakla birlikte, dikkatimizi çeken esas iki husus vardır: Avrupayla başetme yolunda yaptığımız her düzenleme, yine Avrupa'yı örnek alarak yapılmıştır. Yapılan her teşebbüs muhakkak bir siyasî veya askerî bunalımın tahriki sonucunda gündeme gelmiştir.

Osmanlıda yenilenme ve kendine çeki düzen verme fikri, Avrupa karşısında peşpeşe alınan yenilgiler sonucunda tezahür etmiştir. Fiilî zaruretler gereği Osmanlı aydını çare aramaya koyulmuştur. Önce askerlik sahasında başlatılan değişiklikler, daha sonra diğer sahalara yavaş yavaş sirayet etmeye başlamıştır. Böylece bir dizi değişiklik hareketi ortaya çıkmıştır. Bugün, ıslahat, teceddüt, asrileşme, inkılap, Batılılaşma vb. denilen adında dahi uzlaşamadığımız ülke ve toplum hayatımızda önemli yeri olan değişiklikleri ıslahat, Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirleri olarak ele alıyoruz. Her devrin birbirine benzeşen ve ayrışan noktaları olmakla birlikte, dikkatimizi çeken esas iki husus vardır: Avrupayla başetme yolunda yaptığımız her düzenleme, yine Avrupa'yı örnek alarak yapılmıştır. Yapılan her teşebbüs muhakkak bir siyasî veya askerî bunalımın tahriki sonucunda gündeme gelmiştir.

Biz bu yazımızda daha çok eğitim sahasında meydana gelen düzenlemeleri ele almaya çalışacağız. Osmanlı eğitim-öğretimini özetleyecek olursak, eğitim esas olarak "sıbyan mektepleri" ve "medreseler" de yapıldı. Sıbyan mektepleri bugünkü ilkokulların benzeri olup medreselere başlangıcı teşkil ederdi. Medreseler ise orta, yüksek ve akademik tahsilin yapıldığı müesseselerdi; burada aklî ve naklî ilimler beraber yürütülürdü. Tanzimatın ilanına kadar memleketin ihtiyaç duyduğu ilim ve idare adamları, hakim, hekim vb. mütehassıllar bu irfan ocaklarından çıkmıştır. Tanzimatın ilanından (1839) 1924 tarihinde ilga edilinceye kadar medreseler çeşitli gel-gitler içerisinde eğitim-öğretime devam etmiştir. Medreseler, kapanışa giden süreçte, kendilerini yenileyememeleri, ilmiyeye ait kanun ve kaidelerde gevşeklik gösterilmesi gibi iç sebepler ile yeni açılan mekteplerin yıldızının parlaması, Avrupa kamuoyu baskısı vb. dış sebepler tahtında devrini doldurmuştur.

Osmanlı Devletinde medreseler dışında tedrisat yapan en önemli müessese Enderrun Mektebi idi. Saray hizmetleri için bilgi ve görgü sahibi devlet adamı yetiştirme amacına yönelik bu kurum da Vakayı Hayriye (1826) sonrası önemini kaybetmiş, meydana yeni mekteplerden yetişen nesillere kalmıştır.

Yeni Mektepler

Tanzimat öncesi mektepleri iki ana gruba ayırarak incelememiz mümkündür.

1- Askerî Teknik ve İhtisas Okulları

a. Mühendishane-i Bahri-i Humayun

18. asrın ilk üç çeyreğinde bazı cılız kıpırdanmalar olmuşsa da köklü bir teşebbüs yapılamamıştır. III. Mustafa (1757-1774) zamanında Rusların Çeşme limanında donanmayı ateşe vermesi felaketinden sonra, yeni ve zamanın tekniğine göre techiz edilmiş

bir donanmanın kurulması için gerekli subay ve mühendislerin yetiştirilmesi amacıyla, 18 Kasım 1773'te Kasımpaşa'da "Mühendishane-i Bahri-i Humayun" açılmıştır. Okulda Fransız, İsveç ve İngiliz hocalara da ders verdirilmiş, yabancı dil müfredata konulmuş ve Avrupaî usuller benimsenmeye başlanmıştır.

b. Mühendishane-i Berri-i Hümayun

Deniz kuvvetlerine subay ve mühendis yetiştirilmesine paralel olarak kara kuvvetlerinde de subay ve teknisyen ihtiyacını karşılamak üzere III. Selim (1789-1807) döneminde 10 Mayıs 1796'da Hasköy civarında Mühendishane-i Berri-i Hümayun kuruldu. Okulda ağırlıklı olarak topçuluk, istihkam ve haritacılık dersleri veriliyordu.

c. Tıbhane-i Amire ve Cerrahhane-i Ma'mure

II. Mahmud (1808-1839) döneminde Yeniçeriliğin ortadan kaldırılmasıyla (1826), Batılı usüllere göre yeni ordu kurulmaya başlanmış, ordunun doktor ihtiyacını karşılamak üzere "Tıbhane-i Amire" (1827) operatör yetiştirmek üzere de Cerrahhane-i Ma'mure açılmıştır. (1831) Vezneciler semtinde kurulan bu mektep "Tıp Fakültesinin" çekirdeğini oluşturmuş, zaman içinde çeşitli değişiklikler yapılmıştır.

d. Mekteb-i Ulum-u Harbiye

II. Mahmud'un kurduğu yeni ordunun kumanda kademesini oluşturacak subay ve astsubayların yetiştirilmesi amacıyla yönelik olarak Maçka Kışlasında 1834 yılında kurulmuştur. Daha sonra kurulacak olan askeri liseler için bir nüve teşkil etmiştir.

e. Mızıka-ı Humayun Mektebi

Yeniçeri ocağının lağvedilmesiyle, eskiyi hatırlatacak herşey unutturulmaya çalışılmış bundan mehterhane de nasibini almıştır. Yeni kurulan bando takımı, sonra koro

ile desteklenmiş, tamamen Avrupaî usulde eğitim ve icra yapan orkestra, bugünkü Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrasının temelini oluşturmuştur.

2. Sivil Eğitim Kuruluşları

a. Rüşdiyeler

Sıbyan mektebini bitiren çocukları, yeni kurulan ve kurulması düşünülen ziraat, ticaret, sanayi, harbiye, tıp ve mühendis okullarına yönlendirmek üzere, ortaokul seviyesinde eğitim yapan "Rüşdiye" mektepleri (ortaokul) 1838 yılında II. Mahmud tarafından açılmıştır. Rüşdiyelerde sınıf sistemine geçilmiş ve dersler umumî olarak verilmeğe başlanmıştır. Kurulan Rüşdiyelerin birincisine "Mekteb-i Maarif-i Adliye (1838) ikincisine de "Mekteb-i Ulum-u Edebiye (1839) adı verilmiş ancak ikinci tür devam etmemiştir.

Tanzimat Dönemi

Bu dönem (1839-1908) Osmanlının yeniden ayağa kalkmasının artık doğrudan doğruya "Batılılaşma" sayesinde olacağı fikrine varılması ve eğitim-öğretimde şekil ve muhteva bakımından Batı mevzuatına göre dü-

Batı usul ve tarzı esas alınmıştır. Abdülmecit döneminde rüşdiyelerin sayısı artırılarak yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde Fransızcanın ve Fransız kültürünün belirgin etkisi hem de çok kaba bir şekilde görülür.

zenlemelerin resm-i geçit yaptığı bir zaman dilimidir. Bu dönemde görev yapan padişahlardan Abdülmecid (1839-1861) Abdülaziz (1861-1876) ve II. Abdülhamid (1876-1909)'in eğitime olan ilgileri boyut itibarıyla farklı olsa da rota ve mahiyet itibarıyla fazla farklılık göstermemiştir. Batı

usul ve tarzı esas alınmıştır. Abdulmecit döneminde rüşdiyelerin sayısı artırılarak yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde Fransızcanın ve Fransız kültürünün belirgin etkisi hem de çok kaba bir şekilde görülür. Tanzimat dönemi tahlilleri hala devam etmektedir. Maarif tarihimiz ve hasılamızda çok önemli yeri olan bu dönemle ilgili son hüküm verilmemiştir. Herkes ve her kesim kendi zaviyesinden bu döneme ilişkin değerlendirmeler yapmaktadır.

Eğitim alanında göze çarpan husus teşkilatlanma ile ilgilidir. 1845 yılında "Muvakkat Meclis-i Maarif" kurulmuş, bir yıl sonra "Meclis-i Maarif-i Umumiye" şekline çevrilererek, icra organı olmak üzere "Mekâtib-i Umumiye Nezareti (8 Kasım 1846) genel müdürlük mahiyetinde çalışmaya başlamıştır.

28 Şubat 1856'da yayımlanmak zorunda kalınan "İslahat Fermanı" ile gayr-i müslim unsurlara okul açma hakları verilmiş ve misyoner yuvası olarak görev yapan bu okullar azınlıkların Osmanlıya karşı eğitildiği, emperyalist Batı zihniyetinin ön karakolları olarak vazife görmüşlerdir.

Nezaretin kuruluşundan ilk Eğitim Bakanlığı teşkilatı olan "Maarif-i Umumiye Nezareti"nin kuruluş tarihine (17 Mart 1857) kadar açılan okullar şunlardır.

Beş adet rüşdiye (1848)
Daru'l-muallimin (16 Mart 1848)
Daru'l-maarif (21 Mart 1850)

Okullara ilaveten, ders kitaplarını hazırlamak için kurulan "Encümen-i Dâniş" (1851) de yeni bir kurum olarak yerini almıştır.

Kırım Harbi sonucu 28 Şubat 1856'da yayımlanmak zorunda kalınan "İslahat Fermanı" ile gayr-i müslim unsurlara okul açma hakları verilmiş ve misyoner yuvası olarak görev yapan bu okullar azınlıkların Os-

manlıya karşı eğitildiği, emperyalist Batı zihniyetinin ön karakolları olarak vazife görmüşlerdir. Mesela Bulgar isyanının (1876) elebaşları Robert Kolej'den (1863) yetişmiştir.

Abdulmecid'in saltanatının son döneminde yeni sayılabilecek, Paris'te "Mekteb-i Osmanî" (1857), kız rüşdiyesi olarak "Cevri Kalfa Rüşdiyesi" (1859) bugünkü "Siyasal Bilgiler Fakültesi"nin esasını oluşturan "Mekteb-i Mülkiye" (1859) okulları açıldı. Bu dönemin dikkat çeken diğer bir atılımı da bugünkü Endüstri Meslek Liselerinin ve diğer Meslek Liselerinin ilk çekirdeğini oluşturan, Maarif Nezaretinin dışında Ticaret ve Ziraat Nezaretine bağlı olarak Ziraat Mektebi (1847), Orman Mektebi (1858), Maden Mektebi (1858) Telgraf Mektebi (1860), Ticaret Mektebi (1861), Askerî Tıp Okulu bünyesinde Ebe Mektebi (1842), Harbiye bünyesinde veterinerlik şubesi (1849) gibi okulların açılmış olmasıdır.

Abdulaziz devrinde rüşdiyelerin sayısının arttırıldığını görüyoruz. Bu dönemde temeli 1846'da atılan Darü'l-Fünûn 1863'te tekrar serbest konferanslar şeklinde yeniden açılmış, iki yıl sonra bir yangın dolayısıyla kapanmış ve yeniden açılması için 1869 yılını beklemek gerekmiştir.

Askerî mühendishanelerin dışında, meslekî ve teknik öğretim için açılan ilk sivil yüksek okul mahiyetindeki "Mülkiye Mühendis Mektebi" (1867) önemlidir.

Abdulaziz'in Paris ziyareti (1867) sırasında kendisine sunulan proje kapsamında 1 Eylül 1868'de açılan Galatasaray Sultanî'si, idadî (lise) seviyesinde Fransız modeli bir okuldur. Daha sonra birer örneği Girit ve Beyrut'ta açılmış olan Sultanîler, kültür tarihimizde şöhretli bir yere sahiptir.

Bu dönemde ayrıca Daru'l-muallimin'in Sıbyan kısmının ve (1868), Sultanahmet Sa-

nayi Mektebi (1868)nin açıldığını görüyoruz. Abdulaziz devrini önemli kılan 1 Eylül 1869 tarihli "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi"dir. Bu nizamname ile eğitim-öğretim basamakları, okulların müfredatı, teşkilatlanma, teftiş ve mâli hususlar, öğretmen yetiştirme, yabancı ve azınlık okulları da dahil olmak üzere tüm yeni mektepler bir sistem içinde ele alınarak planlaması yapılmıştır. Nizamnamenin etkisinin bugünkü eğitim mevzuatında bile sürdüğünü söylemek mümkündür.

Fransız eğitim sistemi örnek alınarak yapımlanan nizamname uyarınca, 1869'dan II. Abdulhamid'e kadar aşağıdaki okullar açılmıştır:

- Kız Sanâyi Mektebi (1869)
- Daru'l-Fünun-ı Osmanî (1870)
- Daru'l-Muallimât= Kız Öğretmen Okulu (1870)
- Nur'u-Osmaniye İbtidaî Numune Mektebi
- Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye (1872)
- Daru'ş-Şafaka (1873)
- Mülkî İdadî (1873)
- Daru'l-Funun-ı Sultanî (1874)
- Taşra Daru'l-Muallimîn-i Sıbyan Okulları (1875)
- Askerî Rüşdiye (1875)

Meşrutiyet Dönemi

II. Abdulhamid (1876-1909) devri eğitim tarihimiz yönünden çok önemlidir. Yalnız II. Abdulhamid'in siyasî şahsiyeti dolayısıyla devrinde gerçekleştirdiği eğitim çalışmaları, genellikle görmezden gelinerek geçiştirilmektedir. Eğitim tarihimizin bu devresi, kısmî çalışmalar bir yana bırakılacak olursa tam hakkı verilerek çalışılmamıştır. Halbuki maarifle ilgili hususların ilk defa anayasaya girmiş, yapılacak her türlü islahatın ve memleketin her alanda ilerlemesinin ancak "ulûm ve maarif kuvvetiyle" olacağı üzerinde ısrarla durulmuştur. Tanzimat

dönemi okullaşmasının İstanbul ile sınırlı olmasına karşın, bu dönemde okullaşmanın tüm memleket sathına yayıldığını görürüz. Özellikle bu dönem idadî (lise)lerin altın devrini yaşadığını görürüz. Bugünkü Milli Eğitim Bakanlığı teşkilatlanması, Abdulhamid döneminin çok az değişikliklerle devamı mahiyetindedir. Bu dönemin bir başka hususiyeti de okulların yaygınlaşması ve çeşitlenmesidir.

Okullaşma faaliyetlerine bakacak olursak uzun bir liste vermek gerekiyor. Ancak bunlardan bir kısmını fikir vermesi açısından sıralayabiliriz:

"Usul-i Cedid" üzere ibtidaî (ilkokul) mekteplerinin yaygınlaşması,

Rüşdiyelerin ve idadîlerin yaygınlaşması (ilk kız idadîsi 1880),

Daru'l-Fünun'un genişletilmesi, Tıbbiye ve Hukuk Fakültelerine İlahiyat, Fen-Edebiyat kısımlarının ilave edilmesi,

Harbiye, Mülkiye ve Askerî Tıbbiyenin Müfredatlarının geliştirilmesi,

Eğitim tarihimizin bu devresi, kısmî çalışmalar bir yana bırakılacak olursa tam hakkı verilerek çalışılmamıştır. Halbuki maarifle ilgili hususların ilk defa anayasaya girmiş, yapılacak her türlü islahatın ve memleketin her alanda ilerlemesinin ancak "ulûm ve maarif kuvvetiyle" olacağı üzerinde ısrarla durulmuştur.

Sanâyi-i Nefise Mektebi (Güzel Sanatlar Akademisi)nin açılması (1882),

Daru'l-Muallimîn'in yeniden düzenlenerek "Âliye" şubesi (Yüksek Öğretmen Okulu)nin açılması (1891).

Memur Meslek Okulları: Mekteb-i Fûnun-ı Maliye (1879), Ziraat ve Baytar Mektebi (1891), Gümrük Mektebi, Hamidiye Ticaret Mektebi (1184), Polis Mektebi (1907),...

Tarım ve Sanayi Okulları: Bağcılık ve Aşı Mektebi, Orman ve Maadin Mektebi (1907), Çoban Mektebi (1898), Zeytincilik ve Yağcılık Mektebi...

Sağır-Kör ve Dilsizler Mektebi (1889).

Şüphesiz bu listeyi uzatmak mümkündür.

II. Meşrutiyet (1907-1909) yılları fikir çeşitliliği açısından çok zengin bir devredir. Tartışma ve bocalama dönemi olarak ele alınır. İcraat olarak "Sultanîlerin" gözde okullar olarak parladığını görürüz. Abdulhamid sonrasında, mevcut okulların yaygınlaştırılmasına gayret edilmiştir. Meslekî ve Teknik Eğitim alanında birçok okul açılmıştır. Bunların başlıcaları şunlardır:

Cumhuriyetle birlikte "ıslahat" söylemi bırakılmış, her sahada "inkılap" söylemine geçilmiştir. Tanzimat eğitim sistemimizde bir rota kayması şeklinde görüntü verirken, Cumhuriyet kırılma noktası olarak değerlendirilmiştir. İhtilal manzaralı bir inkılap programı uygulanmaya konmuştur.

Maliye Memurlar Mektebi, Orman Mekteb-i Âlisi (1909), Belediye Memurları Mektebi, Evkaf Memurları Mektebi (1911), Sıhhiye Memurları, Kadastro Mekteb-i Âlisi (1912), Ameli Ticaret Mektebi, Daru'l-Bedâyi (İlk Tiyatro Okulu) (1913), İnas Sanayi-i Nefise Mektebi, Çıracık Mektebi (1914), Şimendüfer Memurları Mektebi, Orman Ameliyat Mektebi (1915), Daru'l-Elhân (İlk Konservatuvar, 1916) Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi (1917) ve yetim çocuklar için Daru'l-Eytamlar (1915) açılmıştır.

Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyetle birlikte "ıslahat" söylemi bırakılmış, her sahada "inkılap" söylemine geçilmiştir. Tanzimat eğitim sistemimizde

bir rota kayması şeklinde görüntü verirken, Cumhuriyet kırılma noktası olarak değerlendirilmiştir. İhtilal manzaralı bir inkılap programı uygulanmaya konmuştur. Yapılan değişikliklerin bir kısmı şunlardır:

Halifeliğin Kaldırılması ve Osmanlı Hanedanının sınır dışı edilmesi (3 Mart 1924)

Medreselerin Kapatılması ve Öğretimin birleştirilmesi (3 Mart 1924)

Şer'iyeye, Evkâf ve Erkân-ı Harbiye Vekaletlerinin kaldırılması (3 Mart 1924)

Şer'iyeye Mahkemelerinin Kaldırılması (8 Nisan 1924)

Teşkilât-ı Esasiye Kanununun kabulü (20 Nisan 1924)

Aşar Vergisinin Kaldırılması (17 Şubat 1925)

Şapka Giyilmesi Kanununun Kabulü (25 Kasım 1925)

Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması (30 Kasım 1925)

Avrupaî Takvim ve Saatin Kabulü (26 Aralık 1925)

Medenî Kanunun Kabulü (17 Şubat 1926)

Latin Rakamlarının Kabulü (24 Mayıs 1928)

Latin Alfabesinin Kabulü (3 Kasım 1928)

Avrupaî Ölçü Sisteminin Kabulü (26 Mart 1931)

Türk Tarihi Kanunu (12 Nisan 1931) ve Türk Dili Kurumunun Kurulması (12 Temmuz 1932)

Bazı Lakap Ve Unvanların Kaldırılması (26 Kasım 1934)

Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun (3 Aralık 1934)

Hafta Sonu Tatil Gününün Cuma'dan Pazar'a Alınması (1 Haziran 1935)

Ayrıca 1924 Anayasasında bulunan "Türkiye Devleti'nin dini, Din-i İslam'dır" hükmü 10 Nisan 1928'de yapılan değişiklikle Anaya-

sadan tamamen çıkarılmış, nihayet 16, 26 ve 28. maddelerdeki dinî hükümler de ayıklanmıştır. Genel söylem "medeniyet" ve "terakki" kavramları etrafında şekillenmiştir. Maddeci, pozitivist eğilim her kademe de vurgulanmıştır. 1933 yılında Daru'l-Funun ilga edilerek "İstanbul Üniversitesi" adı altında yeniden şekillendirilmiş, İlahiyat Fakültesi kapatılmış, muhalif görülen hocalara görev verilmemiştir. Yerlerine Alman, Macar ve Avusturyalı profesörler atanarak boşluk giderilmeye çalışılmıştır.

Eğitimciler, Cumhuriyet devrinin 1950'ye kadar olan dönemini "İlkokul Devri" olarak değerlendirmişlerdir. Alfabenin değişmesi sebebiyle bir gecede cahil durumuna düşen geniş halk kitlelerini okuma-yazma ve ilkokuldan geçirmek temel amaç haline gelmiştir. Bunun için "Millet Mektepleri" 1928, "Halk Okuma Odaları" (1930), "Halk Evleri" (1932), "Eğitmen Kursları" (1936) ve "Köy Enstitüleri" (1940) dikkat çeken eğitim-öğretim kurumları olarak, inkıpların yeni nesillere benimsetilmesinin aracı olarak kullanılmıştır. Osmanlıdan intikal eden okulların ismi değiştirilerek devamı sağlanmış, önceki dönemle olan bağlantılar kesilmeye çalışılmıştır. Bu da geniş halk kitlelerinin eğitime soğuk bakması ve şüphayle yaklaşması sonucunu vermiştir. Halkın okullara yönelişi için 1950'li yılları beklemek zorunda kalınmıştır.

1950'li yıllarda, eğitimde Amerikan modelinin etkileri görülmeye başlanmıştır. 1960'li yıllarda bu etki devam ederken planlı kalkınmaya geçilmesi dolayısıyla, eğitimde nitelikli işgücüne duyulan ihtiyaç doğrultusunda planlamalar yapılmaya başlanmıştır. 1961 yılında ilköğretim kanunu tekrar değiştirilerek köy okullarında 3 yıl olan ilkokul öğrenim süresi, 5 yıla çıkarıldı. 1970'li yılların en önemli değişikliği olan 1739 sayılı "Milli Eğitim Temel Kanunu" yürürlüğe

Eğitimciler, Cumhuriyet devrinin 1950'ye kadar olan dönemini "İlkokul Devri" olarak değerlendirmişlerdir. Alfabenin değişmesi sebebiyle bir gecede cahil durumuna düşen geniş halk kitlelerini okuma-yazma ve ilkokuldan geçirmek temel amaç haline gelmiştir.

girmiştir (1973). 1991 yılında, liselerde Amerikan tarzı bir model olarak "ders geçme ve kredili sistem" uygulamasına geçilirse de uygulamada görülen aksaklıklar sebebiyle, kısa bir süre sonra bu modelden vazgeçilmiştir. 1997 yılında ilköğretim tekrar ele alınarak, temel eğitim süresi 8 yıl olarak belirlendi. Bu modele göre 5 yıllık ilkokullar ile ortaöğretimin birinci devresini oluşturan 3 yıllık ortaokullar birleştirilerek, "kesintisiz, zorunlu" ilköğretim, uygulamaya konulmuştur.

1950 sonrası, yüksek öğretimde dikkate değer gelişme, üniversitelerin İstanbul ve Ankara dışındaki şehirlere de yayılmasıdır. Bu eğilim halen devam etmekte, Anadolu'nun birçok yerinde yeni üniversiteler açılmaktadır. 1981 yılında 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu ile tüm yükseköğretim kurumları üniversite çatısı altında toplanarak, yönetim itibarıyla o zamana kadar uygulanan Kıta Avrupası yönetim sisteminden vazgeçilerek, Anglo-Sakson sistemine paralel yapıya oturtulmaya çalışılmıştır. Bir diğer açılım ise; 1990 sonrasında resmi üniversiteler dışında, kar amacı gütmeyen vakıflara da özel üniversite açmalarına imkan verilmesidir.

SONUÇ

Eğitim tarihimizin son iki yüzyılı boyunca geçirdiği değişiklikleri anahatları ile özetlemeye çalıştık. Basın-Yayın ile ilgili faaliyetler de Maarife dahil olmakla birlikte biz örgün eğitim üzerinde yoğunlaştık. Eğitimdeki değişiklikler çoğu zaman şekli planda kalmış, muhteva ihmal edilmiştir. Yapılan

değişiklikler çoğunlukla aceleci, plansız ve istikrarsız bir çizgide yürümüştür. Bu da nesillerin zaman kaybına, milletin kaynak israfına sebep olmuştur. Maarifle "devletin bünyesine arız olan haneler" in giderilmesi, "Muasır Medeniyet seviyesine" çıkma gibi hedefler yakalanamamıştır. Eğitimde aslo-lan hayat, insan, zihniyet vb. temel husus-larda belli başlı bir bakış açısı ve eğitim poli-tikası geliştirilememiştir. Verimlilik, özerkleşme ve çeşitliliği sağlayıcı adımlar henüz atılmamıştır.

Eğitim, ilim ve ihtisas mevzuu olmaktan çı- karılıp çoğu zaman iktidar oyunları ve ide- olojik kavgaların arenası haline getirilmiş- tir. Son iki yüzyıl boyunca yapılan değişik- likler bir "açma-kapatma" anlayışı içinde yürütülmüştür. Yapılan değişikliklerde tem- mel fikir, çoğunlukla yoktur. "Deneme-ya- nılma" veya "sil baştan" yapılan değişiklik- ler, yerleşik bir sistemin ve geleneğin oluş- masını engellemiştir. Türk eğitim sistemi, şu andaki haliyle sistem olma özelliğini önemli ölçüde kaybetmiştir. İlköğretimde eski doğu bloku ülkeleri ile bazı iskandinav ülkelerinin; ortaöğretimde ağırlıklı olarak Fransa'nın, yer yer Almanya'nın; yükseköğ- retimde ise ABD'nin model alınması ile oluşturulan yamalı bohça görünümündedir. "Farklı temellere dayanan ve parçalardan meydana getirilen ve sistem olma özelliğini tam olarak taşımayan, bugünkü eğitim ya- pısının sağlıklı işleme ihtimali bulunma- maktadır." Ülkemiz tarih boyunca fiilen sömürge olmadığı halde, eğitim-öğretim sahasında Batı'da üretilen "ilim ve teknolo- ji" den istifade edilmesi için yola çıkılmış- ken, "Batı değerlerinin" iktibas edilmesi yoluna sapıldığı için, millîlik vasfını adeta kaybetmiştir. Geçen zaman içinde "eğitim" ögesi erezyona uğramış ve elde kala kala yarım yamalak "öğretim" ögesi kalmıştır.

Son olarak AB süreci doğrultusunda yapılan rutin çalışmaların derde derman olacağını da zannetmiyoruz. Geliştirilecek model ve yaklaşımların; ideolojik saplantıların dışın- da, yeni yüzyılın ihtiyaçlarına cevap verebi- lecek kapasitede, insanımızın değişim, dö- nüşüm ve gelişimine hizmet edecek ufuk ve tarihî-kültürel mirasın kodlarına uygun bir derinliğe sahip gerektiğinde kendisini sınır- layan her türlü prangayı kırabilecek, eylem- söylem dinamizmini sergileyebilecek, bir keyfiyette olması gerektiğini düşünüyoruz.

kaynaklar

- Akdeniz, Sabri, *Kültür Sömürgeciliği*, 2. baskı, İst. 1997.
- Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi* (Başlangıçtan 1988'e kadar), 3. baskı, Ank. 1989.
- Ayhan, Halis, "Batılılaşma Mad. [Eğitim ve Öğretim]" *İ.A.C.V. s. 158-162.*
- Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma* İst. tsz.
- Erdoğan, İrfan, *Yeni Bir Binyıla Doğru TÜRK EĞİTİM SİS- TEMİ*, 3. baskı, İst. 2004.
- Ergin, Osman, *Türkiye Maarif Tarihi C.I-V*. İst. 1977.
- İhsanoğlu, Ekmelüddin "Darulfünun mad" *İ.A.C. VIII. S. 521-525.*
- Kafadar, Osman, *Türk Eğitim Sisteminde Batılılaşma*, Ank. 1997.
- Koçer, H. Ali, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğusu ve Ge- lişimi (1773-1923)*. İst. 1992.
- Kodaman, Bayram, *Abdulhamid Devri Eğitim Sistemi*, İst. 1980.
- Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı* 21. Bsk. İst. 2005.
- Tekeli, İthan-İtkin, Selim, *Osmanlı İmparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Ank. 1993.
- Talay, Aydın, *Eserleri ve Hizmetleriyle Sultan Abdul- hamid*, İst. 1991.